

บทที่ 6

บทสรุปและเสนอแนะ

การเลือกตั้งเป็นกลไกสำคัญยิ่ง ในการถ่ายโอนอำนาจทางการเมืองของประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย ให้แก่ผู้แทนที่จะเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศแทนตน ดังนั้นการเลือกตั้งจึงสมควรเป็นการแสดงเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์และโดยสมัครใจของประชาชน ที่ประสงค์จะมอบอำนาจให้แก่ผู้ที่เขาต้องการให้ไปทำหน้าที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตามสำหรับประเทศไทย การเลือกตั้งในระยะหลังที่ผ่านมา หลักการดังกล่าวคือ เจตนารมณ์อันบริสุทธิ์และโดยสมัครใจของประชาชนได้ถูกทำให้เสียไป เนื่องจากมีการนำวิธีที่เรียกกันว่า "การซื้อเสียง" อันเป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้อง มาใช้โดยผู้สมัครรับเลือกตั้งกระทำเพื่อให้ตนได้รับชัยชนะ

การซื้อเสียงมีผลเสีย ทำให้ความบริสุทธิ์ของคะแนนเสียงที่ได้จากการเลือกตั้งลดลง และส่งผลที่ไม่เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตย คือ ทำให้ผู้มีเงินมีโอกาสเข้ามาครอบงำทางการเมืองมากขึ้น

นักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่า เหตุที่การซื้อเสียงสามารถเกิดขึ้นได้ในประเทศไทยเพราะ ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเกิดการซื้อเสียง และในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมามีแนวโน้มของการซื้อเสียงในอัตราที่สูงขึ้นเรื่อยๆของคนไทย จนเป็นที่วิตกว่า พฤติกรรมดังกล่าว จะกลายเป็นค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองไทยปัญหาการซื้อเสียงเลือกตั้ง จึงได้รับการกล่าวถึงมากในทุกวงการซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญหาระดับชาติ

ดังนั้นพฤติกรรมการซื้อเสียงเลือกตั้ง จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องได้รับการศึกษาอย่างเร่งด่วน ซึ่งสำหรับการวิจัยนี้ ได้เลือกศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมต่อการซื้อเสียงเลือกตั้ง ภายใต้กรอบทางวัฒนธรรม โดยเลือกศึกษาจากประชากรชาวเชียงใหม่

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวิธีการศึกษา วัตถุประสงค์และสมมติฐาน ดังนี้คือ การวิจัยใช้วิธีการแบบสำรวจ (survey research) ในลักษณะการสำรวจอย่างตัดขวาง (cross-sectional design) ดังรายละเอียดในบทที่ 3 ทั้งนี้มุ่งศึกษาที่แบบแผนความรู้สึกริคิดและพฤติกรรมของคนไทยในวัยต่าง ๆ ที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งของคนต่างวัย ทั้งนี้โดยเปรียบเทียบความแตกต่างตามสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และมุ่งหาความเชื่อมโยงระหว่างรุ่นวัย (generation) กับปัจจัยสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อแบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมการรับอามิสสินจ้างในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทั้งนี้การวิจัยได้กำหนดสมมติฐานว่า "ทัศนคติและพฤติกรรมต่อการรับอามิสสินจ้าง ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละวัย มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยที่คนวัยหนุ่มสาวจะมีทัศนคติและพฤติกรรมเชิงต่อต้านการรับอามิสสินจ้างมากกว่าวัยอื่น" และในการศึกษาวิจัยจะเป็นการทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าเป็นจริงหรือไม่ อย่างไร

ทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งของคนเชียงใหม่

กล่าวได้ว่าค่านิยมเป็นรากฐานของทัศนคติและพฤติกรรม บุคคลจะมีทัศนคติและพฤติกรรมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไร ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากว่า เขามีความรู้ ความเชื่อและค่านิยมที่เกี่ยวกับสิ่งนั้นอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่าทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งของคน เชียงใหม่สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งในเชิงสนับสนุน และทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งในเชิงคัดค้าน ทั้งนี้จากกลุ่มตัวอย่าง พบว่าโดยทั่วไปคนเชียงใหม่ส่วนใหญ่มีทัศนคติและพฤติกรรมในเชิงคัดค้านการซื้อเสียงเลือกตั้ง ส่วนที่มีทัศนคติและพฤติกรรมในเชิงสนับสนุนการซื้อเสียงมีเพียงเล็กน้อย

โดยสภาพทั่วไปของคนเชียงใหม่ (ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 4) ตามแนวความคิดเรื่องการซื้อเสียงเลือกตั้ง คนเชียงใหม่ส่วนใหญ่น่าจะมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ยอมรับการซื้อเสียงเลือกตั้งเพราะเชียงใหม่มีวัฒนธรรมที่เรียกว่าส วัฒนธรรมล้านนา ซึ่งเอื้อต่อการซื้อเสียง แต่ผลการวิจัยกลับปรากฏในลักษณะตรงข้าม อาจเป็นไปได้ว่า คนเชียงใหม่ส่วนใหญ่แม้ว่าจะยึดถือค่านิยมตามแบบวัฒนธรรมดังกล่าว แต่คงไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก จึงทำให้ผลการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งภายใต้กรอบวัฒนธรรมได้ผลการวิจัยในลักษณะดังกล่าว

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าคนเชียงใหม่ส่วนใหญ่จะคัดค้านการซื้อเสียงเลือกตั้ง แต่คนที่สนับสนุนก็มีจำนวนที่ต้องให้ความสนใจ งานกรณีนี้มีคำถามที่สำคัญคือ คนที่สนับสนุนส่วนใหญ่นั้น สนับสนุนด้วยเหตุใด คือ ค่านิยมใดที่มีผลทำให้คนเชียงใหม่สนับสนุนการซื้อเสียงเลือกตั้ง จากผลการวิจัยค่านิยมทั้ง 8 ประการ ที่เลือกมาเป็นกรอบในการวิจัย ค่านิยมที่มีอิทธิพลให้คนมีแนวโน้มที่จะสนับสนุน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ความกตัญญู และความรักพวกพ้อง การยึดถือตัวบุคคล ความไม่กระตือรือร้น ความนับถือความอาวุโส อำนาจเงิน ศาสนา และการให้ความสำคัญกับอำนาจ

แบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสี่ยงเลือกตั้ง

ในประเด็นการวิจัยพบว่า ทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสี่ยงเลือกตั้งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือสนับสนุนและคัดค้าน คำถามสำคัญคือ ใครคือบุคคลสองกลุ่มดังกล่าว ในการวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับอายุ และกลุ่มรุ่นวัยตามแนวความคิดปัจจัยฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและการกล่อมเกลารวมถึงการเมือง จึงได้ทำการศึกษาจำแนกคนสองกลุ่มด้วยตัวแปรทางด้านอายุ

จากการศึกษาโดยภาพรวมพบว่า ในแต่ละช่วงวัยมีความแตกต่างกันในเรื่องทัศนคติและพฤติกรรมต่อการรับอามิสสินจ้างในแง่มุมมองของค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนปัจจัยอื่น ที่มีเอื้อต่อการแพร่กระจายของการซื้อคะแนนเสี่ยงในการเลือกตั้ง และสิ่งสำคัญคือพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างคนสองวัยที่ใช้เปรียบเทียบ นั่นคือ คนที่มีอายุอยู่ในช่วงวัยรุ่น กับคนที่มีอายุอยู่ในช่วงสูงอายุ

การวิจัยพบว่า คนที่เป็นวัยรุ่นจะมีแบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมในเชิงต่อต้านการซื้อเสี่ยง ในขณะที่คนวัยสูงอายุมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการซื้อเสี่ยงเลือกตั้ง ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า คะแนนเฉลี่ยของคนในวัยสูงอายุ จะมีค่าคะแนนมากกว่าคนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นในทุกด้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าค่านิยมและความเชื่อบางประการที่ได้นำมาทดสอบ มีผลต่อการกำหนดทัศนคติและเชื่อมโยงไปยังการเกิดพฤติกรรมในการรับอามิสสินจ้าง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ปัจจัยต่างๆเหล่านี้มีผลหรืออิทธิพลที่เอื้อต่อการซื้อเสี่ยง

ในกรณีของคนในช่วงวัยรุ่น ที่ปรากฏว่า มีทัศนคติและพฤติกรรมในเชิงต่อต้านการรับอามิสสินจ้างมากกว่าวัยสูงอายุ เนื่องมาจากวัยรุ่นเป็นวัยที่สับสนทางความคิดและการแสดงออกซึ่งพฤติกรรม เป็นวัยที่ไม่ชอบการอยู่ในระเบียบ กฎเกณฑ์ และในการมีส่วนร่วมทางการเมือง วัยรุ่นก็จะเลือกแบบแผนที่ดูทันสมัย เข้ากับยุค

และเหตุการณ์ ดังนั้น เขาเหล่านั้นจึงมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้เหตุผลทางการเมืองมากกว่าการอิงเหตุผลค่านิยม สังเกตได้จากผลของการศึกษาที่วัยนี้จะมีค่าคะแนนในระดับต่ำ อาจยกตัวอย่างให้เห็นได้ในเรื่อง การมีอิทธิพลของศาสนาต่อทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ของบุคคล ในช่วงวัยนี้จะไม่ได้รับอิทธิพลของศาสนามากนัก เนื่องจากความเชื่อของคนในวัยนี้กับวัยที่จะถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมทางศาสนา คือวัยสูงอายุหรือแม้แต่วัยผู้ใหญ่ตอนต้นห่างกันมาก เกิดช่องว่างระหว่างวัย ไม่สามารถสื่อสารกันได้เข้าใจ ดังนั้นทำให้ช่วงการถ่ายทอดอิทธิพลทางศาสนาขาดหายไป ส่งผลให้ศาสนาไม่ใช่อุปนิสัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมในการแสดงออกในด้านต่าง ๆ รวมทั้งทางการเมืองด้วย

ทัศนคติและพฤติกรรมต่อการซื้อเสี่ยงเลือกตั้งของคนในช่วงสูงอายุ จะพบว่าทัศนคติและพฤติกรรมในการสนับสนุนการซื้อเสี่ยงที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะตามพัฒนาการทางร่างกายที่ไม่อยากจะต่อสู้หรือต่อต้านสิ่งใดเนื่องจากสภาพร่างกายที่กำลังเสื่อมโทรม ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองลดลงมาก ขาดความมั่นใจในการประกอบกิจกรรม รู้สึกหดหู่และกลัวการถูกทอดทิ้ง ดังนั้นเมื่อมีผู้ให้ผลประโยชน์เพื่อแลกเปลี่ยนกับการไปลงคะแนนเสี่ยง จึงเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นที่จะต้องต่อต้าน

อย่างไรก็ตาม แบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมที่ปรากฏเด่นชัดและเป็นไปตามการศึกษาวิจัยของนักวิชาการตะวันตก คือ คนที่อยู่ในช่วงอายุ 31-45 ปี เป็นช่วงวัยที่ถือได้ว่ามีประสิทธิภาพทางการเมืองมากที่สุด เนื่องจาก พัฒนาการของวัยที่เป็นวัยของการไตร่ตรองคิด มีหน้าที่การงานรับผิดชอบ มีครอบครัว และเป็นช่วงที่ประสบผลสำเร็จมากที่สุด ส่งผลให้มีทัศนคติและพฤติกรรมในเชิงต่อต้านการซื้อเสี่ยงเลือกตั้ง และที่เด่นชัดมากในการเกิดทัศนคติและพฤติกรรมดังกล่าวเนื่องจากบุคคลที่อยู่ในช่วงวัยนี้ เป็นวัยที่ประสบกับสถานการณ์ทางการเมืองช่วง 14 ตุลาคม 2516 และช่วง 6 ตุลาคม 2519 เป็นการเกิดบุคคลิกภาพเฉพาะรุ่น ที่ต่อต้านการใช้อำนาจ

เพศผู้ และการส่งเสริมการเกิดประชากรปีโตย ดังนั้นการซื้อเสียงซึ่งถือว่าเป็นการ
บ่อนทำลายการเติบโตของประชากรปีโตยจึงได้รับการต่อต้านจากคนวัยนี้

จากผลการวิจัยดังกล่าว เมื่อนำไปพิจารณากับสมมติฐานของการวิจัยนี้
ที่ว่า "ทัศนคติและพฤติกรรมต่อการรับอามิสสินจ้าง ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละวัย มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยที่คนวัย
หนุ่มสาวจะมีทัศนคติและพฤติกรรมเชิงต่อต้านการรับอามิสสินจ้างมากกว่าวัยอื่น"
จะเห็นได้ว่าสมมติฐานได้รับการยืนยัน

ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมกับทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้ง ของคนต่างวัย

เมื่อทราบว่าใครคือคนที่มีทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้ง
ในเชิงสนับสนุนและคัดค้าน และได้มาซึ่งแบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมของคนต่างวัย
ดังกล่าวในเรื่องที่แล้ว พบว่าเมื่อนำตัวแปรปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมมาพิจารณา
ประกอบเพื่อดูว่าอิทธิพลของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อแบบแผนทัศนคติและ
พฤติกรรมของคนต่างวัยหรือไม่ ผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. เพศ พบว่าเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะคัดค้านสูงกว่าเพศชายและมีการแปร
เปลี่ยนไปของแบบแผนทัศนคติที่มีต่อการซื้อเสียงเลือกตั้งของคนต่างวัย ในลักษณะ
ตรงข้ามกับแบบแผนเดิมคือ เพศหญิงที่สูงอายุมีแนวโน้มที่จะคัดค้านการซื้อเสียง
มากกว่า เพศหญิงอายุน้อย

2. การศึกษา พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะคัดค้านมากกว่าผู้ที่
มีการศึกษาต่ำ ทั้งนี้โดยมีการแปรเปลี่ยนของแบบแผน ในลักษณะตรงกันข้ามกับ
แบบแผนเดิมสำหรับกลุ่มที่มีการศึกษาสูง

3. รายได้ พบว่า ผู้ที่มีรายได้สูงมีแนวโน้มที่จะคัดค้านมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย โดยมีการแปรเปลี่ยนของแบบแผน ในลักษณะตรงข้ามกับแบบแผนเดิมสำหรับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย

4. ที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้ที่อยู่ในเมืองมีแนวโน้มที่จะคัดค้านมากกว่าผู้ที่อยู่ในชนบท ส่วนแบบแผนของทัศนคติและพฤติกรรมต่อการซื้อ เสี่ยงของคนต่างวัย ไม่มีการแปรเปลี่ยน

5. ศาสนา พบว่า ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธมีแนวโน้มที่จะคัดค้านมากกว่าผู้ที่มีนับถือศาสนาอื่น และสำหรับแบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมต่อการซื้อ เสี่ยง เลือกตั้งของคนต่างวัยคงเดิม

6. อาชีพ พบว่า ผู้ที่มีอาชีพในกลุ่มที่มีสถานภาพสูงคือ ข้าราชการ ธุรกิจ เอกชน มีแนวโน้มที่จะคัดค้านมากกว่าผู้ที่มีอาชีพที่มีสถานภาพต่ำ คือ ค้าขาย เกษตรกร และรับจ้างทั่วไป และการแปรเปลี่ยนของแบบแผนในกลุ่มผู้มีอาชีพที่มีสถานภาพสูงที่อายุมากจะคัดค้านมากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย

ความเชื่อมโยงระหว่างวัยกับปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการซื้อ เสี่ยง

ความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัยกับตัวแปร ที่เรียกกันว่า ปัจจัยทางวัฒนธรรม อันประกอบไปด้วยศาสนา ระบบอุปถัมภ์ และค่านิยมบางประการ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลให้การซื้อ เสี่ยงสามารถเติบโตได้ในสังคมไทย ในการวิจัยครั้งนี้ผลการวิจัยทำให้พบว่า ปัจจัยประการแรกในเรื่องศาสนา จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัยต่าง ๆ ที่กำหนดเป็นกลุ่มตัวอย่างกับศาสนานั้น มีความแตกต่างกันไปในแต่ละรุ่นวัยโดย ศาสนามีอิทธิพลกับบุคคลในวัยสูงอายุมากที่สุด และรองลงไปด้วยกลุ่มรุ่นที่อายุน้อยลง แต่จะเริ่มมีอิทธิพลน้อยลงไปเรื่อยๆเมื่อเป็นกลุ่มรุ่นที่อายุ

ต่ำกว่า 30 ปี อาจกล่าวสรุปได้ว่า บุคคลยิ่งอยู่ในกลุ่มรุ่นที่อายุน้อยมาก ก็จะมีผู้ผูกพันกับความคิดความเชื่อที่อิงหลักศาสนามาก

ในประการต่อมา เป็นความสัมพันธ์เชิงระบบอุปถัมภ์กับความคิดความเชื่อของคนในรุ่นวัยต่างๆ จากการวิจัยปรากฏว่า ระบบอุปถัมภ์ภายในสังคมไทย ยังมีโครงสร้างที่หลวมมาก ไม่ถาวรเช่นความสัมพันธ์ในระบบศักดินา ทั้งนี้โดยอาศัยเรื่องค่านิยมบางประการเป็นตัวทดสอบ ซึ่งได้แก่ เรื่องการนับถือผู้มีอำนาจ ความรักพวกพ้อง หรือแม้แต่การนับถือบุคคลมากกว่าอุดมการณ์ ทั้งนี้จะพบในการวิจัยว่า แม้ว่าปัจจัยเรื่องค่านิยมทั้ง 3 เรื่องนี้ จะมีอิทธิพลอยู่บ้างแต่ถือได้ว่าเป็นเพียงเล็กน้อยมาก จากจำนวนเปอร์เซ็นต์ของผู้ตอบแบบสอบถามและเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนกับจำนวนประชากรชาวเชียงใหม่ ที่เห็นด้วยกับแบบสอบถามซึ่งสามารถสะท้อนความคิด ความเชื่อ ที่ส่งผลมาจากปัจจัย 3 เรื่องดังกล่าวเล็กน้อยมาก ในขณะที่จำนวนประชากรเกินกว่ากึ่งหนึ่งไม่เห็นด้วย หรือไม่สนับสนุนการมีอิทธิพลของค่านิยมนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยเรื่องระบบอุปถัมภ์ และค่านิยมต่างๆ ที่ยกมาเป็นปัจจัยในการทดสอบ ไม่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ ของคนไทยเลย แต่ในกรณีการมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีอิทธิพลหรือ มีอิทธิพลน้อยมากเกินกว่าที่จะมีผลให้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดพฤติกรรมทางการเมืองที่มากขึ้น เมื่อพิจารณาในแต่ละกลุ่มรุ่นวัยแล้วจะพบได้ว่า ในวัยรุ่นให้ความสนใจในประเด็นการรักพวกพ้องค่อนข้างสูงพอ ๆ กับวัยสูงอายุและวัยอื่น ๆ หรืออีกนัยหนึ่งเราอาจดึงระบบอุปถัมภ์มาในระดับต่ำที่สุด คือ การช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง ซึ่งอยู่ในระดับ(degree)ที่ต่ำ ซึ่งไม่น่าจะมีผลในการขยายฐานการซื้อเสียงให้มากขึ้น เพราะในสถานะดังกล่าวยังมีเงื่อนไขอื่นที่จำกัดการขยายตัวนั้น ผิดกับระบบอุปถัมภ์ถ้าเข้มแข็งและเหนียวแน่นเช่นสมัยโบราณ ก็น่าจะทำให้การซื้อเสียงครอบคลุมได้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ปรากฏน่าจะทำให้ ทราบแนวทางในการแก้ไขปัญหา การซื้อเสียงได้บ้างซึ่งในที่นี้ จะเสนอแนวทางแก้ไขตามผลของการศึกษารายครั้งนี้ เป็นสำคัญดังนี้

1. เมื่อเราทราบความแตกต่าง ระหว่างความคิด ความเชื่อ ของคน แต่ละรุ่นวัยและอิทธิพลที่มีต่อความคิด ความเชื่อ นั้น เราจึงควรเพิ่มการให้การศึกษา แก่ประชาชนที่เป็นเยาวชนรุ่นหลัง ๆ ให้ตระหนักถึงผลเสียที่เกิดขึ้นจากการเลือกตั้ง โดยปลูกฝังให้เป็นสามัญสำนึกมิใช่การระดมข่าวสารเพียงชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น
2. เปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสำรวจประชามติ หรือ การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนถึงรัฐบาล เป็นต้น เพื่อฝึกการคิด การรู้จักมีส่วนร่วมรับผิดชอบสังคมและผลกระทบที่เกิดขึ้น จากการกระทำ ของพวกเขา
3. จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีแนวโน้มในการต่อต้าน การซื้อเสียงมากกว่าคนวัยสูงอายุ ดังนั้นน่าจะถึงเวลาที่จะพิจารณาให้มีการแก้ไข กฎหมายเพิ่มจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ให้แก่ผู้ที่มีอายุ 18-19 ปี ได้มีโอกาส ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและตัดทอนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ในวัยสูงอายุให้น้อยลง ทั้งนี้เพราะมีทัศนคติในการสนับสนุนให้เกิดการซื้อเสียงมาก ซึ่งน่าจะทำให้จำนวนของ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีความรู้และมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น และย่อมจะทำให้เกิดความ ยุติธรรม บริสุทธิ์ ตามหลักการประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น.